

POLITIKOS MOKSLAS LONDONE

(Referuojamoji apžvalga 1)

Apžvalgos tikslas - pateikti bendrą vaizdą politikos mokslo disciplinų, dėstomų Londono ekonomikos ir politikos mokslo mokykloje. Minėta mokykla yra autonomiškas Londono universiteto padalinys.

Londono universiteto pasirinkimas pavyzdžiu nėra atsitiktinis. Svarbiausia priežastis ta, kad vienos seniausių ne tik Didžiojoje Britanijoje, bet ir visame pasaulyje politikos mokslo ir jo dėstymo tradicijos sukauptos šioje mokymo įstaigoje. Apie tai galima buvo išgirsti susitikimuose su britų politikos specialistais, tą patį tvirtino rugsėjo mėnesį Lietuvoje viešėjęs Frankfurto prie Maino universiteto politikos profesorius E. Jahn. Jis pažymėjo, kad politikos disciplinos VFR buvo formuojamos remiantis anglosaksiškųjų šalių patyrimu. Tą patvirtina ir gausybė politologinės literatūros, parengtos Didžiojoje Britanijoje. Tad mūsų universitetams ir institutams Londono universiteto ekonomikos ir politikos mokykla turėtų būti klasikinės politikos disciplinų dėstymo pavyzdys. Didžiausias dėmesys apžvalgoje skiriamas disciplinoms, dėstomoms valdymo, arba valdžios, fakultete 1988/89 mokslo metais. Šio fakulteto tiesioginė funkcija kaip tik ir yra politikos disciplinų dėstymas, nors kai kuriuos tokius pat kursus turi sociologijos ir valstybės teisės fakultetai.

Valdymo fakultete studijuojama apie 150 politikos disciplinų. Šį įspūdingą skaičių žymia dalimi sąlygoja tai, kad Londono ekonomikos ir politikos mokykla yra labai specializuota ir rengia aukščiausios kvalifikacijos specialistus, todėl dalis disciplinų skirta žmonėms, siekiantiems mokslinių laipsnių po universiteto baigimo. Studentų (ne būsimų politikos specialistų) krūvis taip pat įspūdingas. Jie privalo nuolat studijuoti ne mažiau kaip 8 disciplinas iš daugiau nei

30 per visą mokymosi laiką. Konkrečius kursus studentai renkasi atsižvelgdami į individualų pasirengimą.

Studentams skirti kursai gana įvairūs. Vieni jų istoriniai (kaip anai Didžiosios Britanijos XX a. politikos istorija, politinės minties istorija), kiti - teoriniai (lyginamoji politikos analizė, politikos filosofija), tretieji - empiriniai (Rytų Europos šalių politika, Europos daugiartinės sistemos). Kursų apimtis irgi įvairi: nuo 56 užsiėmimų, skirtų politikos sociologijos studijoms, iki 5 užsiėmimų šiuolaikinėms valstybės valdymo problemoms. Tai priklauso nuo temos pobūdžio. Dažniausiai kurso apimtis yra 20-25 paskaitos po 2 valandas ir tiek pat seminarų. Labiau specializuotiems kursams skiriama mažiau užsiėmimų, bet iki jų studentai paprastai privalo lankytis bendruosius, t.y. įvadinius kursus. Didesnis valandų skaičius skiriamas teorinėms ir filosofinėms disciplinoms, ypač politinės minties klasikai. Pavyzdžiui, specializuoti kursai, skirti Platonui, Aristoteliui, Hobsui, Hėgelui ir kt., trunka 15-20 užsiėmimų. Paprastai juos lanko studentai, besiruošiantys moksliniam darbui vienoje iš politikos mokslo sričių. Be to, valdymo fakultetas, sudėtinė Londono ekonomikos ir politikos mokyklos dalis, itin išsamių politikos žinių reikalauja iš ekonomikos specialybių studentų. Tai visai nebūdinga pas mus, kur kursai nėra diferencijuoti pagal specialybes. Apie tai, matyt, verta pagalvoti tiek politikos istorijos ir teorijos katedroms, tiek fakultetų dekanatams, ypač humanitarinių.

Ir dar vienas didaktinis pasamprotavimas. Studentų laisvė rinktis disciplinas yra santykinė, nes fakultete dėstomi kursai yra tarpusavyje subordinuoti. Todėl realiai susiklosto tam tikras eiliškumas ir pasirinkimo tvarka. Šioje situacijoje didesnę laisvę turi tik studentai lyderiai, kurie, turėdami gerą individualų pasirengimą, gali imtis sudėtingesnių kursų studijų, praleisdami įvadinius. Be to, studentai yra labiau apkrauti nei pas mus, ypač turint galvoje jų kontrolės formas (apie tai - aptariant konkrečius kursus).

Dabar aptarsime keletą disciplinų, kurios galėtų būti

pavyzdžiu, siekiant politikos kursų fundamentalumo ir įvairovės mūsų Respublikos aukštosiose mokyklose. Pradžioje empirinių kursų apžvalga, nors apibūdinimas "empiriniai" tėra santykinis, nes juose apstu teorinės medžiagos.

"Šiuolaikinės politikos ir valdymo" kursas įveda į Didžiosios Britanijos politikos realijas bei supažindina su svarbiausiomis politikos koncepcijomis. Teorinę kurso dalį sudaro šios politikos koncepcijos: legitimacija, pliuralizmas, konsensusas, reprezentacija, atsakomybė, teisės, politikos ir valdžios prigimtis, šiuolaikinės valdžios formos: autoritarizmas, totalitarizmas, įvairios demokratijos formos, ekonominių ir socialinių jėgų įtaka politinei sistemai, politikos ir administravimo santykis, valstybės interesų raiška ir reikšmė, demokratinių teorijų santykis su valdymo būdais ir metodais. Empirinė kurso dalis skiriama detaliai Didžiosios Britanijos konstitucinio ir demokratinio valdymo analizei, tame tarpe atstovaujamųjų institutų, partijų ir "spaudimo" grupių, parlamento, vyriausybės, politinės kultūros ir tradicijų šiandieninėms problemoms.

Šio kurso apimtis - 23 kas savaitinės paskaitos. Jų pradžioje studentai gauna literatūros sąrašą (tai visų kursų ypatybė). Be to, kartą per savaitę vyksta užsiėmimai "klasėje", t.y. seminarai. Paprastai kartą per 5 seminarus studentas privalo parengti referatą raštu, kurio pagrindu ir vyksta diskusija auditorijoje.

Literatūros šiam kursui išties gausu (1). Todėl ją skiriame į dvi dalis: teorinę ir empirinę. Teorinei literatūrai atstovauja: C. Pateman, Participation and Democratic Theory; P. Singer, Democracy and Disobedience; R. A. Dahl, Dilemmas of Pluralist Democracy; C. Lindbloom, Politics and Markets; P. Dunleavy, D. B. O'Leary, Theories of the State; S. Brittan, Participation without Politics.

Empirinę literatūrą, t.y. skirtą einamųjų politinių procesų analizei, reprezentuoja H. Drucker et. al., Developments in British Politics (vadovėlis); David Coates, The Context of British Politics; I. McLean, Dealing in Votes etc.

Kalbant apie literatūrą reikia pažymėti, kad Didžiojoje Britanijoje ji nėra vienalytė, todėl konkrečių darbų aptarimas užimtų daug vietos. Be to, tam yra kitos formos - galima rašyti anotacijas, o dar geriau recenzijas. TSR Sąjungoje yra tuo užsiimančių specializuotų mokslinių institutų. Šioje apžvalgoje tikslingiau trumpai aptarti vyraujančias teorines platformas (jų yra 4), kurių pagrindu parengti tie ar kiti "Šiuolaikinės politikos ir valdymo" kurso problemas gvildenantys veikalai (2).

Pirmoji teorinė platforma - reformuotas pliuralizmas. Jo idėjinis credo užfiksuotas jau pavadinime. Jos atstovai teigia, kad šiandieninė Didžiosios Britanijos politinė sistema išlaiko pliuralistinius bruožus, kaip antai: daugiapartiškumas ir partijų konkurencija, santykinis liberalinės demokratinės valstybės neutralumas atskirų socialinių grupių atžvilgiu bei sąlyginis socialinis konsensusas šalyje, dėl ko politiniai konfliktai objektyviai ribojami ir negriauna politinės ir socialinės sistemos pamatų. Iš minėtų autorių šiai pozicijai atstovauja I. McLean.

Antroji pozicija - naujųjų dešiniųjų požiūris. Jų supratimu, šalies politinė sistema veikia rinkos dėsnų pagrindu. Iš čia išeina naujųjų dešiniųjų nepasitenkinimas dabartine dvipartine sistema, politinių institutų biurokratizavimu, plačiomis vietos valdžios funkcijomis ir apimtimi, lobizmo praktika, ypač profsąjungų įtaka ir patyrimu šioje srityje. Vienu iš svarbiausių politinio proceso elementų jie laiko laisvas masinės informacijos priemonės. Neodešiniams atstovauja S. Brittan, *Participation without Politics*.

Trečioji platforma - neopliuralistinė. Jos credo - konvergencijos idėja. Pastarosios krypties atstovai mano, kad valstybės kišimasis į ekonomiką yra objektyvus procesas, sąlygotas siekimo racionalizuoti ir socializuoti ekonomiką. Neopliuralistai žiūri natūralų pagrindinių politinių partijų programų suartėjimą. Bet rinkėjas partijas tegali rinktis pagal savo skonį, tuo būdu susvetimėja partijų atžvilgiu, kurios rinkėjų valią tegali reikšti irgi tik reliatyviai. Tarp žymiausių

šios srovės atstovų yra konvergencijos teoretikas John K. Galbraith, *The New Industrial State* (JAV).

Marksistinė interpretacija (ne marksistinė-lenininė) vienaip ar kitaip prioritetą politikoje teikia klasiniam faktoriui. Valstybės organizavimas priklauso nuo buržuazijos, o valdžios funkcijas atlieka centrinės vyriausybės aparatas, pusiau valstybinės agentūros ir vietos valdžios organai. Šioje situacijoje parlamento kontrolė vyriausybei virsta fikcija. Tuo remdamiesi marksistai daro išvadą apie Didžiosios Britanijos politinės sistemos krizę, nors įgyvendinus demokratines reformas jie mato galimybę pasiekti santykinį sistemos stabilumo lygį. Šios krypties atstovai - jau minėtas D. Coates ir J. Habermas, *Legitimation Crisis*.

Aptartų teorinių platformų laikomasi konkrečiuose darbuose, kuriuose analizuojami tie ar kiti politiniai institutai ar procesai.

Dabar grįžkime prie "Šiuolaikinės politikos ir valdymo" kurso. Lietuvoje socialinių mokslų studijos paprastai baigiasi egzaminu žodžiu. Tuo tarpu Londono universitete priešingai - raštu. Egzamino metu kiekvienas studentas gauna apie 16 klausimų, iš kurių jis privalo atsakyti pasirinktinai į 4 per 3 valandas. Jei kursas susideda iš kelių dalių, privaloma rinktis bent po vieną klausimą iš kiekvienos dalies.

Kitas įvadinio pobūdžio kursas vadinasi "Politinė elgsena". Jį sudaro 20 paskaitų ir kas savaitiniai seminarai. Pastaruoju metu studentai privalo parengti net po 6 referatus, į kurių lygį atsižvelgiama egzamino metu. Pagrindinis dėmesys disciplinoje skiriamas šalies politinėms partijoms, atskirų dabarties politinių lyderių veiklai, profsajungoms, bizniui, viešajai nuomonei, rinkimams ir elektoralinei elgsenai, socialinių grupių politiniam aktyvumui, masinės informacijos priemonių ir politikos santykiams, politinei kultūrai, politinei socializacijai, politinių sistemų teorijai. Kaip rodo temų ratas, šis kursas yra pragmatiškas ir paruošia studentą tam, kad jis galėtų susivokti ir dalyvauti šalies politiniame gyvenime.

Šios disciplinos literatūra skirstoma į keletą grupių. Bendorjo, apžvalginio pobūdžio darbams reprezentuoja: R. Rose, *Politics in England: An Interpretation for the 1980's*; R. E. Dowse, J. Hughes, *Political Sociology*; R. Miliband, *The State in Capitalist Society*. Politinių partijų problemos nagrinėjamos: R. T. McKenzie, *British Political Parties* (tai klasikinis veikalas); R. Blake, *The Conservative Party*; P. Whiteley, *The Labour Party in Crisis*; N. Tracy, *Origins of the Social Democratic Party*; J. Calder, *Liberal Party Politics in Britain*. Viešosios nuomonės apklausų ir metodų problemos aiškinamos: C. A. Moser, G. Kalton, *Survey Methods in Survey Investigation*; R. M. Worcester, *Political Opinion Polling*.

Rinkimų ir elektoralinės elgsenos klausimams skirta: A. Heath et al., *How Britain Votes*; P. Dunleavy, C. Husbards, *British Democracy at the Crossroads*; bei Nafildo serija, smulkiai analizuojanti kiekvienus praėjusius visuotinius rinkimus nuo 6-ojo dešimtmečio.

C. Seymour-Ure, *Press, Politics and the Media*; J. G. Blumler et al., *Challenge of Election Broadcasting*; P. Golding, P. Elliot, *Making the News aptariami masinės informacijos priemonių ir politikos santykiai*. Šiuolaikinė politinė kultūra analizuojama palyginti nedauge lyje darbų, ir prie žymesnių priskirtinas Almond, *Verba, Civil Culture*.

Politinės socializacijos problemos gvildenamos B. Stacey, *Political Socialisation in Western Society*.

"Politinės elgsenos" kurso pabaigoje studentai laiko egzaminą raštu. Pagrindiniai vertinimo kriterijai yra žinios ir sugebėjimas kritiškai įvertinti kurso medžiagą.

Šių dviejų sąlyginai empirinių kursų apžvalga rodo, kad juose remiamasi visų pirma Didžiosios Britanijos politinio gyvenimo praktika. Tad ir mūsų Respublikos besiformuojantiems politikos specialistams, matyt, būtina kuo greičiau ir kaip galima kvalifikuočiau nagrinėti politinius procesus Lietuvoje ir TSR Sąjungoje ir tą medžiagą skelbti. Kol kas tai labiau politikų nei politikos mokslininkų užsiėmimas. Tai ne

tik aktualu studentų mokymosi požiūriu, bet skatina ir pasaulio dėmesys mums, o ypač poreikis mūsų visuomenei susivokti politiniuose procesuose ir jų perspektyvose. Užsienio šalių politikos mokslų patirtis, suprantama, pradiniam etape duoda mums tam tikrus teorinius karkasus. Bet politikos mokslo kūną dar reikia nulipdyti, o jo pagrindas - Lietuvos ir žymia dalimi TSR Sąjungos politinė realybė. Tai įgalintų labiau lygiaverčiais pagrindais bendrauti su Vakarų mokslininkais.

PASTABOS

1 Didesnė jos dalis yra ir TSRS MA Visuomenės mokslų informacijos institute Maskvoje.

2 Čia autorius remiasi Londono universiteto politikos daktaro P. Dunleavy klasifikacija.